

що в його особі маємо яскравого націотворця, за Е.Смітом, типового “культурного націоналіста”, котрий своєю різноплановою творчістю досі успішно стимулює “пробудження нації та її членів до свого справжнього “колективного Я” [9, 84-85].

1. Баган О. Світоглядна еволюція Івана Франка як ключ до розуміння його творчості // *Іван Франко в школі: Збірник науково-методичних праць*. – Дрогобич, 2003. – Вип. 1. – С. 6-15.
2. Гарасим Я. До джерел, етноестетика у теоретичній концепції Івана Франка // *Дзвін*. – 2006. – № 8. – С. 162-164.
3. Денисюк І. Речник національної ідеї // *Дзвін*. – 2006. – № 8. – С. 103-112.
4. Денисюк І. Національне питання в полеміці “Між своїми” // *Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 т., 4 кн.* – Львів, 2005. – Т. 2: Франкознавчі дослідження. – С. 313-327.
5. Іванишин П. Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти): Монографія. – Дрогобич, 2005. – 308 с.
6. Корнійчук В. Ліричний універсум Івана Франка: горизонти поезики: Монографія. – Львів, 2004. – 488 с.
7. Пахлюбовська О. Творчість Івана Франка як модель культурно-національної стратегії // *Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: Матеріали міжнар. наук. конф.* – Львів, 1998. – С. 19-31.
8. Сивокінь Г. Сучасність української літератури в історичній перспективі // *Слово і Час*. – 2001. – № 1. – С.26.
9. Сміт Е.Д. Національна ідентичність. – К., 1994. – 170 с.
10. Франко І. Збір. тв.: У 50 т. – К., 1976-1986.
11. Франко І. *Ukraina irredenta* // *Мозаїка: Из творів, що не ввійшли до Збір. тв. у 50 т.; упоряд. З.Т.Франко, М.Г.Василенко.* – Львів, 2001. – С. 245-263.
12. Франко І. *Жидівська держава* // *Мозаїка: Из творів, що не ввійшли до Збір. тв. у 50 т.; упоряд. З.Т.Франко, М.Г.Василенко.* – Львів, 2001. – С. 331-335.
13. Франко І. *Між своїми* // *Мозаїка: Из творів, що не ввійшли до Збір. тв. у 50 т.; упоряд. З.Т.Франко, М.Г.Василенко.* – Львів, 2001. – С. 220-245.

Володимир Яцюк, Олесь Федорук

ПОРТРЕТИ ВІКТОРА ЗАБІЛИ

У статті йдеться про прижиттєві зображення українського поета-романтика В. Забіли. Для достовірної атрибуції портретів залучено словесні описи зовнішності поета, зроблені його сучасниками

Ключові слова: портрет, світлина, замальовка, опис.

Volodymyr Yatsiuk, Oles Fedoruk. The portraits of Viktor Zabyla

This article is devoted to the portraits of a Ukrainian romanticist poet V.Zabila made in his lifetime. In order to provide a reliable attribution of those portraits, the author involves some verbal descriptions of the poet's appearance made by his contemporaries.

Key words: portrait, photograph, sketch, description.

Про портретні зображення Віктора Забіли знаємо небагато. Це передусім два графічні портрети поета роботи Василя Штернберга, зроблені в Качанівці 1838 р. Їх було неодноразово репродуковано, зокрема в монографії Інни Пархоменко [11, 57, 58]. Один із них, профільний портрет – хрестоматійно відомий. На ньому підписи автора: “Виктор Ізабелло” і – нижче під ним – Михайла Глінки: “Автор малоросійских песен, положенных мною на музыку. Рисовал знаменитый художник Штернберг в 1838 году (во время набора певчих в Малороссии)”. З альбому Глінки, який донині зберігається в особовому фонді композитора у Відділі рукописів Російської національної бібліотеки в Санкт-Петербурзі [3], малюнок уперше опублікував Аркадій Лященко у статті “Т. Г. Шевченко і В. М. Забіла” [7, вклейка між с. 2, 3].

Ще одне портретне зображення Забіли міститься в жанровій композиції “[Музичний вечір у Качанівці]” [4]. На малюнку зображено групу з восьми осіб, серед яких – Штернберг (перший зліва), Забіла (другий зліва), історик Микола Маркевич (четвертий зліва), Глінка (крайній справа). У нижньому лівому куті підпис Глінки: “1838 – лето, ночь”. На звороті напис рукою Володимира Стасова: “Рисунок Штернберга. Глінка в Качановке (1838)”. Стасов уперше цей малюнок і репродукував [14, вклейка між с. 380, 381 (фотоцинкографія)].

В. Воюцький. Копачі могили Т. Шевченка. Світлина 1861.

Серед архівних матеріалів М.Глінки зберігається ще один профільний погрудний портрет чоловіка з бакенбардами. Напис на звороті вказує, що на ньому нібито також зображено Віктора Забілу: “Рисунок Степанова. Забелло – приятель Глинки” [2]. Проте, найімовірніше, тут портретовано зовсім іншу особу, про що свідчать характерні риси її обличчя, невластиві В.Забілі, – ніс із горбинкою, загострені вгору брови, верхня губа виступає вперед.

Досі про портрет поета роботи Т.Шевченка знали лише за інформацією, яку подав Микола Білозерський у статті “Тарас Григорьевич Шевченко по воспоминаниям разных лиц”. Там зазначено, що цей твір Шевченко виконав під час перебування в Борзнянському повіті в січні 1847 р. і що то був рисунок олівцем “в небольшом виде” [1, 70]. 1882 року, коли було написано статтю, портрет, мабуть, іще зберігався (у родичів Білозерських-Забіл). Сучасне місцезнаходження оригіналу невідоме. Утім портрет не безслідно втрачений, як це прийнято вважати в сучасній науці: його репродуковано у другому випуску поетичної антології “Українська муза” [15, 167 – 168]. На другій сторінці обкладинки наступного, третього випуску антології в нотатці “Од редакції” розкрито автора портрета: “Надрукований у 2-му випуску “Української музи” портрет Забіли – репродукція з ескізу Тараса Шевченка, зробленого олівцем з натури. (Ескіз цей ласкаво прислав нам добродій І. Дубяньський, з Борзни Черн[ігівської] губ.)”. Посилання на Іллю Дуб’янського, мешканця Борзни, робить це свідчення доволі переконливим, оскільки той був добре обізнаний зі спадщиною Забіли. Так, з рукописної копії Дуб’янського І. Франко 1906 р. надрукував велику добірку віршів поета [16, 398]. Зрозуміло, що репрезентований у виданні портрет Забіли – не пряма репродукція ескізу Шевченка, а своєрідна копія-переробка задля створення зображення, однотипного з усіма іншими, що містяться в антології, де подано переважно репродукції з портретів-світлин. Відповідно репродукцію портрета Забіли слід подати в корпусі малярської спадщини Шевченка повного зібрання його творів у розділі “Твори, відомі за гравюрами і копіями”.

Ще одне достовірне зображення В.Забіли – його фотопортрет, зроблений десь у другій половині 1850-х рр. Світлина зберігається в Чернігівському історичному музеї ім. В. Тарновського [17]. На звороті автограф Забіли, який ледь прочитується: “Андрею Михай / ловичу Г. Шапоч / никову / Оть Виктора / Забѣлы / 18[?]. 1 Генваря”. Щоб цілком не втратився вицвілий текст, по ньому невідома особа тремтячою рукою чорним чорнилом навела той самий напис, але дещо неточно: було пропущено дату, натомість зроблено вставку: “Андрею Михайловичу Г. Кл[?]: Шапочникову”. Відомості про світліну чи не вперше подала Світлана Половнікова: “Вона поживкла, майже розмите зображення, і все ж поки що можна розгледіти на ній чоловічу постать, спокійне обличчя з правильними рисами, пишне волосся, бороду й вуса” [13]. Через стан збереження світлина до репродукції в газетній статті не надавалася. Відтоді про її існування, як видається, забули.

Два портретні зображення Забіли пов’язані з його участю в перепохованні Т.Шевченка в Україні у травні 1861 р. Те, що Забіла супроводжував домовину з тілом поета від Києва до Канева на пароплаві “Кременчук” і брав участь у похороні на Чернечій горі – факт загальновідомий. Приятель Шевченка художник Григорій Честахівський, який разом з Олександром Лазаревським доправляв прах поета з Петербурга до Канева, на пароплаві зробив олівцеву замальовку домовини [9] і людей, що її супроводжували, а вже на Чернечій горі, безпосередньо перед копанням могили, цих осіб зафіксував на своїй світліні київський фотограф Віктор Воюцький

ній зображено саме сімнадцять чоловіків – стільки й назвав Білозерський, очевидно, полічивши копачів за фотознімком.

Наявні документальні дані про тих, хто супроводжував домовину від Києва до Канева, а також зіставлення персонажів мальованої та фотографічної групи з їхніми іншими портретами дають змогу “вирахувати”, що Забіла на замальовці Честахівського зображений крайнім справа, а на світлині Воюцького праворуч, але на другому плані поміж двох копачів у білих сорочках.

Отже, нині маємо шість портретів Забіли: три повноцінні портрети в різні періоди його життя (1838 р., 1847 р. і друга половина 1850-х рр.) і три зображення в групових композиціях (одне – 1838 р., на малюнку Штернберга, і два – 1861 р., здійснені під час перепоховання Т.Шевченка).

Існують також кілька словесних портретів борзнянського поета. Як відомо, його змалював Шевченко в образі Віктора Олександровича з повісті “Капітанша”: “Приятель мой не отличался изящными манерами и привлекательной наружностью, но в его смуглом, изрытом оспою лице было столько веселого прямотушия, что нельзя было смотреть на него без удовольствия, особенно когда он рассказывал малороссийский анекдот или передразнивал кого-нибудь из своих соседей: самой естественной мимикой владел он в высшей степени” [18, 304].

Донька Надії Михайлівни Забіли, уродженої Білозерської, дворідної племінниці Віктора Забіли та його братової, Надія Кибальчич із уст матері занотувала опис зовнішності свого родича. Цей опис відповідає періоду, коли Забіла ще тільки залицявся до Любові Білозерської – середини 1830-х рр.: “Зросту середнього, стрункий, обличчє смагляве, рябовате від віспи, очі карі, великі, чуб чорний, густий, трохи кучерявий...” [8, 405]. Про інший колір очей Забіли повідомляв Михайло Комаров. Він писав, що Забіла був “невисокого роста, плотный, с большими усами и добрыми серыми глазами; физиономия его носила столь явные следы усердного поклонения Бахусу, что при первом взгляде каждый с уверенностью угадывал его слабость” [5, 175]. Очевидно, тут зображений Забіла другої половини 1850-х – 1860-х рр.

І, нарешті, ще один портрет митця залишив нам П.Куліш. У повісті “Майор” (1859) письменник створив гротескно-сатиричний образ Капітона Павловича Іволгіна, прототипом якого послужив В.Забіла. Іволгін – персонаж усуціль негативний, і для його характеристики прозаїк особливо не добирав слів. Якою мірою його замальовка відповідає дійсності, а де починається авторський вимисел, нині сказати важко. Зауважмо лише, що окремі риси цього опису цілком узгоджуються з тими деталями, які навели Т.Шевченко і Н.Кибальчич. Ось цей портрет: “Рост Капітона Павловича средний; все части тела, за исключением несколько толстого живота, пропорциональны; лицо

[10]. Про те, що серед копачів Шевченкової могили був Забіла, маємо свідчення його доброго знайомого й родича Миколи Білозерського: “Могили над гробом Шевченка высыпали в несколько дней; работали 17 человек и в числе их В. Н. Забела. С этой картины была снята фотография” [1, 76].

Немає сумніву, що на час, коли Білозерський писав свою статтю, перед його очима була світлина “[Копачі могили]”. На

рябоватое, одутловатое, но, можно сказать, дворянское, выразительное, ибо недаром его в детстве неразумные мальчишки-сверстники прозвали пыкатым; рот умеренный; нос умеренный; глаза обыкновенные: это написал бы о них в паспорте каждый, потому что в них нельзя определить ни цвета, ни выражения. Ко всему этому прибавьте солидные, опущенные к низу усы и густые черные бакенбарды” [12, 3]. Про “густые серые усы” Івологіна-Забілі Куліш писав і в незакінченому романі “Українские незабудки” [6, 14 (пагін. 2)].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Белозерский Н.* Тарас Григорьевич Шевченко по воспоминаниям разных лиц (1831–1861 г.) // *Киевская старина*. – 1882. – № 10. – Отд. I.
2. ВР РНБ. – Ф. 190. – Од. зб. 203.
3. ВР РНБ. – Ф. 290. – Од. зб. 94. – Арк. 13 (папір, олівець).
4. ВР РНБ. – Ф. 290. – Од. зб. 194 (папір, олівець).
5. *Комаров М.* К биографии В. Н. Забелы // *Киевская старина*. – 1886. – Сент.
6. *Кулиш П.* Украинские незабудки. Очерки из невозвратного времени // *Основа*. – 1861. – Сент.
7. *Лященко А. Т. Г.* Шевченко і В. М. Забіла // *Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови*. – К., 1929. – [Кн.] II.
8. *Наталка Полтавка* [Кибальчич Н. М.]. Роман Віктора Забілі (3 оповідань моєї матері) // *Зоря*. – 1894. – № 18. – 15 верес.
9. *Національний музей Тараса Шевченка*. – Інв. № Г-1391.
10. *Національний музей Тараса Шевченка*. – Інв. № Ф-121.
11. *Пархоменко І.* Василь Штернберг. – К., 1978.
12. *Повести П. А. Кулиша*. – СПб., 1860. – Т. 4: Майор; Потомки заднепровских гайдамак.
13. *Полонікова С.* “Ніхто в світі не знатиме, де моя могила” // *Деснянська правда*. – 1994. – № 139. – 1 груд.
14. *Стасов В.* Живописец Штернберг // *Вестник изящных искусств*. – 1887. – Т. V.
15. *Українська муза: Поетична антологія од початку до наших днів* / Під ред. О. Коваленка. – К., 1908. – Вип. 2.
16. *Франко І.* Поезії Віктора Забілі // *Літературно-науковий вістник*. – 1906. – Кн. 3. – С. 398.
17. *Чернігівський історичний музей*. – Інв. № Ад 1933/97. – Арк. 6.
18. *Шевченко Т.* Повне зібрання творів: У 12 т. – К., 2003. – Т. 3.

Наші презентації

Триптих: вірші / Оксана Лятуринська, Наталя Лівницька-Холодна, Олена Теліга; переклад російською В. Богуславської. – К., 2008. – 178 с.

Книжка містить оригінальні вірші трьох видатних поетес української діаспори, дотичних до Празької школи, та паралельні переклади їх російською, здійснені здебільшого вперше. Це вірші О.Лятуринської з циклів “Печерні рисунки”, “Княжа емаль”, “Волинська майоліка”, “Філігран”; понад тридцять віршів Н.Лівницької-Холодної та дев’ятнадцять віршів О.Теліги. Кожна добірка віршів споряджена науково-критичною статтею про творчу особистість і художню манеру авторки. Книжка пропонує також міркування перекладачки про авторок і короткі відомості про саму перекладачку, котра працює в українській літературі понад десять років, відома своїми перекладами як на українську з російської, англійської мов та їдиш, так і російськими перекладами української поезії (здебільшого поетів Празької школи і близьких до неї).

С.С.